

*Szolnoki Tudományos Közlemények XI.
Szolnok, 2007.*

Dr. BÁLINT SÁNDOR¹

A SZABADSÁGRÓL MIVEL LEHETÜNK SZABADABBAK?

„ Szabadság Te szülj nekem rendet”

Érdekes, izgalmas, felelősségterhes, sok embert érdeklő kérdésekre keressük a válaszokat mostanában hazánkban egy modernizálódni akaró, demokratikus, új kapitalizmust építő, fejlettebb nyugati országok színvonalához lehető leggyorsabban felzárkózni igyekvő Köztársaságban. Keressük a válaszokat arra, hogy miben élünk milyen társadalomban, hogyan élünk hisz szeretne mindenki normálisan élni, jól élni, bátorságban és jó egészségben élni, boldogság-javakból, boldogságértékből érdemei- erényei- teljesítményei mértékei szerint részesülni. Kérdés, hogy megélhetési vagy, meggazdagodás! problémákkal-gondokkal foglalkozó embereknek és intézményeinek fűződik-e érdekük ahhoz, hogy olyan kitörési, cselekvéseiket-magatartásukat vezérlő, társadalomszervező elvekkel, eszmékkel, alapértékekkel foglalkoznak, mint a szabadság megfelelő renddel, felelősséggel, modern demokráciával, egyenlőség kiküzdhető esélyekkel, önmegvalósítható-környezetformáló lehetőségek esélyének és egyensúlyának gyarapításával, a testvériség vagy szeretet vagy szolidaritás megvalósításával, az igazságosság közteherviseléssel, az egyéni és a közjó relatív egyensúlyával, a polgári tisztesség, becsületesség és őszinteség értékeivel-erényeivel. A béke, a biztonság értékeivel.

Alapértékeket akarunk rendezni, tisztázni, megérteni, elfogadni, elfogadtatni a mindennapi cselekvés szokás és emberi tulajdonságok rendjében, tettekben érvényesíteni. Ha ezekre van válaszuk, akkor megjelenik a siker, az öröm, a boldogság. Ha megfelelő értékrendet, mint alapot megteremtjük, tudunk rá annak megfelelő fölépítményt modern demokratikus köztársaságot építeni. Ennek érdekében tisztázni kell egy új helyzetű társadalomban, hogy mit értünk mostanában a szabad szó, a szabadság fogalmán. Mi a szabadság, a szabad piac, hol, mit jelent,

¹ Főiskolai tanár, bölcész

mást Moszkvában, mást Brüsszelben, Franciaországban, Németországban, Magyarországon, Romániában, Amerikában. USA-ban például a szabadság és a jólét együtt van, de ott szeretethiány is van. Fejlettebb Nyugat-Európai országokban az individuális (egyéni) szabadság nagyobb, mint Magyarországon, ahol a szinte mindentől szóló függetlenség, a szabadság.

Sokféle rendezetlenség a szabadság dilemmái és különbségei, szövedékei igen elterjedtek (szociális egyenlőtlenség, szegénység, betegségek, bűnözés, vandalizmus, munkanélküliség).

Tisztázandó, hogy mi magyarok milyen szabadságban, milyen rendben élünk, mivel s kivel lehetünk együttműködve szabadabbak, egyenlőbbek, igazságosabbak? Ki kell találnunk milyen szabadság-szükségletre van s lesz lehetőség, igény és akarat egy új, modern demokráciában, egy meghatározott társadalmi terület: gazdasági, politikai, erkölcsi filozófiai, tudományos, művészeti és mindennapi cselekvési lehetőség realizálás, milyen szabadság-szükségletet és szabadságtudatot feltételez és akar-produkál, hogy ezáltal szabadabb s boldogabb legyen. A nagyobb szabadságot, több demokráciát, igazságosabb társadalmi viszonyokat építő emberek nagy dilemmája: gazdasági érdekeinket képviseljük-e vagy a demokratikus (humánus, erkölcsi, szociális, szolidáris) elkötelezettségünket? Ezekre a kérdésekre - problémákra keresek válaszokat ebben a tanulmányban, sok éles elméjű szakember publikált igen értékes ismereteit felhasználva.

A szabad szó és a szabadság fogalma a mindennapi élet és a köznapitudat számára, mint az emberi cselekvés lehetősége, e cselekvési lehetőség realizálása, illetve mint az emberi szabadság meghatározott, megfogalmazható tudata leírható. De a ténylegesen, valóságban, sokféle társadalmi szférában létező, történelmileg-globálisan és regionálisan-lokálisan működő, ugyanakkor fogalmilag rögzített „szabadságot” egyetlen meghatározás alá rendelni szinte hiábavaló vállalkozás lenne a sok írástudó elme szerint manapság új szótár kellene a múlt és a jelen tapasztalatait tükröző szabadságok újbóli definiálásához, hogy mit jelent ma a szabadság? Hogy hol tartunk ma a szabadvá válás „a rabok legyünk vagy szabadok”, „a szabadság te szülj nekem rendet, játszani is engedj” folyamat megteremtésért folytatott küzdelemben, a nem mindennapi: gazdasági, politikai, erkölcsi, filozófiai, művészeti szabadság-szükségletek, szabadságértékek realizálásában?

Mielőtt erre a kérdésre megpróbálunk válaszolni, jelzem: szabad ember, nép az aki másokra nem káros tevékenységben, magatartásban (politikai) jogaiban nem korlátozott. Aki nincs fogságban, letartóztatásban, független szabad akarata van, politikai szempontból szabad ember szabad akarata van, politikai szempontból szabad ember.

Szabadság pedig az az állapot, helyzet, amelyben valaki, valami szabadság, az a lehetőség, hogy az ember választhat cselekvésében, szabados viselkedés, elnyomott népek szabadságáért, függetlenségéért vívott harca, az emberek személyes és állampolgári szabadságát biztosító jogok összessége. A szabad szó, a szabadság fogalomnak sokféle értelmezése, számtalan felfogása van, épp úgy, mint a szabadságcsináló emberek végtelenül sokféle tevékenységének, magatartásformáinak. Van, aki a szabadságot szabadság-szükségletnek nevezi, vagyis a célkitűző és célmegvalósító tevékenységben megnyilvánuló környezet feletti hatalomnak szükségletét tételezi. Mások a szabadság-fogalom-kincsben azt emelik ki, hogy a mai-modern szabadság világban milyen értékekkel fonódnak össze az emberek élete, a tömegtársadalomnak cselekvési-magatartási lehetősége, igénye, akarata. (Rend, biztonság, béke, jólét, igazságosság, szolidaritás, szeretet, demokrácia, felelősség, emberiség-emberi méltóság stb.)

Több írástudó véleménye szerint a modern kapitalizmusban arányosságnak kell lenni a szabadság, az erkölcs, a demokrácia követelményei és felelőssége között. Hisz a modernitás mai

fázisában komplexen kell gondolkodni, sokféle érdek többféle értékrend, számtalan világnézet szerepel az egymástól eltérő, különböző szabadságnövelő-szabadsággátló-szabadságjogot sértő emberi tevékenységekben magatartásokban. Magyarországon sokan szinte mindentől való függetlenséget, szabadosságot értenek a szabadságon, itt nagyon kevés a független ember - mondják!

Kik lehetnek szabad emberek, kik építhetik fel a szabadságot?

Milyen szabadságban élünk? Mivel és hogyan lettünk és lehetünk szabadabbak?

A bátor emberek - nem a gyávák, nem is a vakmerők - akik egy félelmetes, üres, közömbös világon belül, megteremtették az értelem, a biztonság és a szabadság világát. Csak az az ember lehet szabad, akinek van bátorsága arra, hogy hiteles választások során át, maga teremtsen meg a maga világát. Aki nem vállalkozik erre, vagy kudarcot vall, azt leigázzák a mindennapi élet rutinjai. Szabadságtudattal rendelkező emberek tudják, hogy a szabadságnak előtörténete és eleven jelenléte is van, a szabadság vívmányainak története értékeket, anyagi-szellemi alkotásokat tartalmaz, antikvitásban, hűbériségben, paraszti-falusi-városi életben, modernitásban, kapitalista és demokratikus világban, különböző diktatúrákban, egymást követő nemzedékek tetteiben és emlékezetében, abban hogy „rabok legyünk vagy szabadok”. Magam is tapasztalom, hogy a Jászsági falvakban voltak olyan emberi közösségek, amelyek önmaguk köré, önmaguk számára építettek föl egy zárt, körülhatárolt morális-szakmai-vallási világot, amelyet a közösség vallása, magatartása, kultúrája teremtett meg, tart fent, és amely megvédi a közösség tagjait a külső világ támadásaival szemben. (Manapság sajnos számos település fél-szenved attól, hogy szabadság van rend-, lét-, jog- és közbiztonság nélkül, növekszik a bűnös, vétkes, vandál viselkedés-magatartás mértéke.) Ebben a közösségben meggyőzik a közösség tagjait arról, hogy igazság létezik, hogy igazság világában élnek. Ilyen közösségekben az élet értelme a szabadságom élvezete és nem a szabadságom elvesztése (a rabság, a börtön, a kórház, az élet elvesztése)

Kérdés: Képesek leszünk-e felépíteni a modern szabadság, a méltóság és a biztonság emberi világát az esetlegességek és céltalanságok világában? Nem könnyű az embernek megtalálni az otthonát, méltóságát, szabadságát a bizonytalanságok, félelmek világában. Sok ember meggyőződése, hogy nekünk magunknak kell megteremtünk a maguk igazságát, hogy az igazságot sokkal inkább „csinálni” lehet, mintsem „megtalálni”. Mert az igazság és a szabadság emberi alkotás, hogy „az igazság nincs adva ott kint”. Hogy a szabadság és igazság „csinálás” mint magatartás-kultúra is a tanulás folyamatában alakítható ki. Ez az emberi tevékenység és emberi együttlét és az egymásért való felelősségtudat méltóságot és értelmet adhat életünknek.

Fontos tudnivaló a szabadság-teremtő tevékenységben az is, hogy az efféle építkezésben akadályok, korlátok, legyőzendő megmászandó meredek rögös földutakról kell modern autópályára lépni. Vagyis a teljes szabadság, a teljes függetlenség, az abszolút igazságosság vagy egyenlőség téveszme, illúzió, utópia, vágyalom. Hisz nem vagyunk teljesen szabadok szerepeink, énjünk, normáink életmódunk kiválasztásában. Társadalmi – természeti – technikai anyagi dolgok, tárgyi feltételek, tulajdoni, érdek, osztály – réteg – elosztási viszonyok, kulturális politikai-jogi-erkölcsi vallási normák határolják be mozgásterünket, szabadságunkat! Bizonyos tekintetben „rabjai” vagyunk annak a társadalomnak, kultúrának, történelmi korszaknak, társadalom átmenetnek, településnek, családnak, amelyben élünk. Ezek korlátozzák szabadságunkat, csak bizonyos magatartásformákat engednek meg nekünk. Minél inkább választhatunk célokat, eszközöket,

magatartásformákat annál szabadabbak vagyunk. A szabadság paradoxona, hogy szabadságot tudunk teremteni magunknak azzal, hogy korlátozzuk eredeti szabadságunkat, (például, elfogadjuk, betartjuk a közlekedés szabályait így tovább élünk, elérjük célunkat, megvalósítjuk önkorlátozással önmagunkat, mint szabálykövető lény, mint célkitűző ember, mint a közlekedési biztonságot, a közlekedési morált gyarapító-erősítő egyén, ezáltal is szabadabbak lehetünk.

Érdekes, szükséges fölismerni, hogy közlekedési viszonyaiban erények, értékek (járműtechnikák, embergép viszonyok) és érdekek vezérlik cselekedeteinket, hisz a bátorság itt is erény, a gyáva vagy a vakmerőség rossz, mert az előbbi kevés az utóbbi pedig sok, mérték a bátor vezetés.) A szabadság további (egyik) korlátja éppen a korlátok fel nem ismerése, az az állapot és helyzet ahol, és amikor szabadságcsináló emberek nem tudják de, teszik dolgukat. József Attila így fogalmazta meg:

„Látom mit ők nem láttak mert
kapáltak, öleltek, tettek amit kell”.

De számunkra is fontos üzenete van
a költőnek amikor meg mondta.

Ám azért látják

„... az anyagba szálltak, amit én nem
látok, ha valami kell...” Azért látják, amit látnak
gondolat manapság nagyon fontos lehet, egy új
mentalitás és új identitás (Köz társaság céljainak alkotó elfogadásában, egy új
szabadság renddel jóléttel, biztonsággal, békében történő megteremtésében)

Több kutató, elemző, írástudó társadalmi tapasztalat-feldolgozó tevékenységének, válaszainak felhasználásával igyekszem válaszokat adni arra a kérdésre is hogy: milyen állapotban és milyen helyzetben van hazánk a „rabok legyünk vagy szabadok” (Petőfi Sándor) „Jöjj el, szabadság! Te szülsz nekem rendet, jó szóval oktasd, játszani is engedj szép, komoly fiadat”(József Attila: Levegőt költői program megteremtésének folyamatában? Hogy milyen szabadságban élünk? Mivel lettünk szabadabbak az utóbbi években-évtizedben? Ez még ugyan nem a modern szabadság világa - állítják sokan - de komplexen nézve látva szabadságban élünk, nem rabságban." Amiben ma élünk azt a társadalmat szabadságnak, szabad társadalomnak érezhetjük, szabad (relatív-független) országnak tekinthetjük és nevezhetjük. Szabadon választottuk a reform-eliték által megszerzett és bevezetett demokratikus - nem diktatórikus - , modernizálódó új kapitalizmust, az új Köz társaságot. A nagy és átfogó társadalmi (demokratikus és piacgazdasági) átalakítás útján hazánk az Európai Unió tagjává válhatott. Az unióban nagyok a tagállamok közötti eltérések, de Európát összekötik közös értékek, mint az állami felelősségvállalás és a társadalmi szolidaritás. A jó szociálpolitika pedig részben korrigálja a társadalmi egyenlőtlenségeket. Többben állítják, hazánkban 1960-1970 között rend volt, szabadság nélkül, a rendszerváltás megelőző évtizedekben államkapitalizmus volt, demokrácia nélkül. Szabadságjogok korlátozottak voltak, de a többség jobban élt, mint a rendszerváltás után. A mostani szabadságunkban keves a rend, sok a bizonytalanság. A magyar családok jelentős részének nagy traumát okozott a rendszerváltás, az állásvesztés. A vagyon, tudás, munkaerő leértékelődött. Nincs értéke munkának, erkölcsnek, versenynek, szolidaritásnak. A szabadság jólét nincs együtt, mint az USA-ban. A szabadság, erkölcs, egyenlőség, jog rendje törekeny még, benne-nélküle sokan rosszul érzik magukat,

visszasírják a Kádár rendszert. Kevés a családi harmónia, sok a válás, nehezen találják meg benne helyüket, szerepüket a pozitív-kreatív önmegvalósító-öngondoskodó cselekvés, magatartás vezérfonalát, fogódzóit, a személyes szabadság, a lelkiismereti szabadság, a szólásszabadság, a gyülekezési szabadság–szükséglet–érdek–értékvilágában. Akkor, amikor a fejlett világ legvidámabb barakkjából a (Kádárrendszerből) a fejlett világ szinte legfejletlenebb országává váltunk" Ad-e felemelkedő önazonosságot (identitást) hitet és hitelességet ez a rendszer és az amit érte, nem ellene teszünk, szabadságot felelősségek bevállalásával. Vagy a világ elmegy mellettünk, a világtól, szomszéd népektől lemaradunk.

Tudnunk kell, hogy még nem a modern szabadságban élünk, de szabadságban, szabadabban élünk, mint a régebbi rendszerben! Ám azt is látnunk kell, mivel lettünk szabadabbak? Mivel lettünk igazságosabbak? Mivel lettünk – ha lettünk – jobb emberek, boldogabb emberek, okosabb emberek? A szabadság az élet kapcsolata és összefüggései között lényeges fölismerés, hogy a szabadság addig értéknövelő, amíg nem az élet ellen van, amíg az életet védi, életet gyarapítja, életet jól működteti (etikum), életet segíti. A politikai szabadságban azt jelenti, mint „nem elnyomottnak lenni” azt jelenti, hogy „nem lehet szabad az a nép, amely más népeket elnyom.” Hogy senkit nem visz el a politikai rendőrség ha világnézete, politikai meggyőződése stb. nincs összhangban az új demokratikus, modernizált polgári társadalom értékrendjével. Szinte minden ember élhet alkotmányos - demokratikus jogaival, a jogállam kötelezettségeit jogait gyakorolhatja. A közvetett és közvetlen demokrácia szerzője-szereplője lehet. A gazdasági szabadság „szabad vállalkozásban” érvényesül. A társadalom versenyképes munkát kapott, dolgozó része szabadabb lett, mint a munkanélküli, versenyképtelen, képzetlen, szegény rosszul élő egyének, csoportok. A munkavállaló esetenként ki van szolgáltatva, utcára kerül, hiányzik a szolidaritás. Kérdés mi lesz ezekkel az emberekkel? Tisztázandó kérdés, hogy a szolidaritás a jövőben mennyire magán ügy, munkahelyi–települési–önkormányzati ügy, állami ügyként kezelendő feladat? Tény, hogy államunk, önkormányzataink egyre többet tesznek a szolidaritási deficit leküzdésért a szolgáltató segítő, gondoskodó állam fejlesztéséért. Ám jó, hogy kezdjük felismerni, hogy az állam nélküli polgárosodás-szolidaritás illúzió, az államosított polgárosodás nem jó. Az állami lehetőség és esélyteremtést, támogatást össze kell kapcsolni az önmegvalósítás, öngondoskodás akarásával. Hisz a tömegtársadalomnak ugyan sokat ígérnek, ám keveset tudnak teljesíteni, mert az ígéretek teljesítésének nincs meg az anyagi fedezete. Az ígélet egy része így hazugsággá silányul. A tőke logikája pedig elválaszthatatlan az erősebbek a gyengébb feletti uralmától, a verseny, terjeszkedés, fölébe helyezés, szabályozás szükségességétől. Vagyis ha a gazdasági (tőkés) érdekekért küzdünk, akkor sem kell szemet hunynunk a demokratikus, humánus, erkölcsi deficit felett, a tőke-mozgását is kordában lehet tartani (egészséges egoizmus) egy Köztársaság - a közjó érdekében. Több munkahely, több és hatékonyabb munka nélkül nincs több, nincs nagyobb szabadság, nincs magasabb jövedelem. Nem tanulták, és nem tapasztalták meg sokan, hogy a nagyobb szabadságért tenni, dolgozni, tanulni, és küzdeni kell. Sokan gondolták, hogy a szabadság szüli a rendet, a szabadság egy úton jár a biztonsággal, a jólét garantálásával a mindent szabad magatartással, cselekedeteinek iránya a szabadságépítés felelősséggel melyben fontos a társadalmi igazságosságnak, mint alapértéknek fölismerése, tudata, gyakorlata. Ami hitelesíti a természeti-társadalmi válságról megismert képzeleteink, fogalmainak és a cselekedeteinket, igazságainkat. Hogy lássuk az igaz és hamis, a jelenség és a lényeg, a jó és a rossz, a szép és a rút különbségeit, ellentéteit, hogy igazat mondjunk s ne csak a valódit,

hogy nemzeti jövedelmet a lehető legigazságosabban tudjuk-akarjuk elosztani, hogy ne higgyük el, hogy „meghalt Mátyás király, és oda az igazság”. Hogy tenni kell valamit a rendszerünkben még meglévő elképesztő igazságtalanságok felszámolása érdekében. (Az egészségügyi, az oktatási, a közigazgatási, lét-jog-közbiztonsági reformok útján, a bírósági-ügyészségi-rendőrségi igazságszító gyakorlat javításáért, a bűnözőkért, a vandálokért és nem csak ellenük, hanem értük is.) Egyre többen kezdik fölismerni milyen fontos (lenne) olyan érték kategóriák követelése, elfogadása, megteremtése, tisztelete, mint a verseny és szolidaritás, igazságosság és esélyteremtő egyenlőbség. A rászorultság elve, ami egyúttal az igazságosság elve, az igazságosság részeleme is.

Mi a teendő? Tudjuk-e mit teszünk, merre menjünk? Milyen szabadságszükségletre van lehetőség, igény és akarat egy modern demokratikus új kapitalizmus építésében, jó működésében hazánkban: Tudjuk-e ismerjük-e milyen emberek vagyunk –lehetünk, leszünk, testileg, lelkileg, szellemileg, akik jól vagy rosszul demokratikus úton, békében, emberhez méltó módon akarjuk építeni a köztársaságot, mert-élni-jól élni szeretnénk. Másik oldalon van egy kíméletlenül versenyző, veszélyektől, erőszaktól, háborúktól, környezetpusztítástól és egyéb félelmektől sem mentes, idegen világ. Fejlett és fejletlen technikákkal, szeretetre méltó, szolidáris reménykeltő, örömeiben gazdag, emberi viszonyokkal. Pénzben mérhető és pénzben sem mérhető értékekkel, diktatúrákkal, mozzató, zsákmányoló érdekekkel. Tudnunk kell, mit hordoz létében az ember és az őt körülvevő világ: munkát-munkátlanyságot, tudást-tudatosságot, sikereket-kudarccokat, örömeket-szomorúságot, viselkedési-magatartást, normákat-erkölcsöket-tiszteletet, hiteket-eszméket, illúziókat, emberi és kevésbé emberi kapcsolatokat, igényeket, agresszivitást, erőszakot, törvények hiányát (anómiát). Ha össze akarunk fogni, mert egyedül nem megy valami tudnunk kell, mi tart össze- és mi nem tart össze minket embereket, településeket, pártokat, családokat, egyéb intézményeket?! Sok lehetséges válasz, teendő, feladat van: testünk, génjeink, nevelésünk, tanításunk, családjaink, otthonunk, szakmánk, munkánk, társadalmi pozícióink, életutjaink, szerepeink, emlékezetünk, értelmünk, az érzelmünk, tetteink sora. Nélkülük semmik vagyunk.

Életünk java munkával telik. Az emberek többségének mindennapi életében, köznapi tudatában a megélhetés értékvilága dominál, a múlt és a jelenre összpontosul a figyelem. A puszta megélhetési vágyakon túl, tudjuk-e mit tegyünk, merre menjünk, mit kellene átvenni nyugattól saját történelmünk értékeiből, hogy egyszer majd utolérjük őket, legyőzzük önmagunkat?! A népnek meg kell küzdeni azért, hogy szabadság együtt legyen a jóléttel, de úgy hogy a szeretet megmaradjon. Politikai-gazdasági érdek képviselője, normális érdekütközések, hasznos viták, normális értéktisztázások nélkül elmarad a fejlesztés, felzárkózás. Amikor a demokratikus normák és keretek csak részlegesek, amikor csak lehet az ellenpartnerek átlépik őket. A Keleti értékdeficit olyan hátrány, amit csak egy hiteles, igazságos politikai elit tudna ledolgozni, (pl. A polgári középosztály hiányát.) A polgári szabadságjogok érvényesülése pedig feltételes egy átfogó államhatalmi, jogi és erkölcsi rendszert - egy demokratikus köztársaságban - amely ha létezik és működik, kikényszeríti az emberi méltóság védelmét vagy bünteti megsértését. Ha ezt felfüggesztik, akkor az országot, a demokráciát függesztik fel. A valódi szabadságos, igazságos stb. érték megőrző és értékteremtő munkához a lendület, a világos cél, a rend és a fegyelem hiányzik. Több időt és erőforrást kellene juttatni a valódi értékteremtő munkára és kevesebbet az egészségtelen, nem normális egoista érdekek képviselőjére.

Jobban összhangba lehetne, s kellene hozni a kormányzati-önkormányzati, ágazati, intézményi, családi és egyéni célokat. Ki lehetne találni milyen kultúra tölti be a szükséges produktív, kreatív, normális, erkölcsi, alkotmányos, törvényes magatartás integrációjának feladatát, szerepét. Hogy milyen ön- és környezetpusztító, értékromboló, életünket-biztonságunkat, emberi méltóságunkat veszélyeztető viselkedéstől, magatartásformáktól (devianciáktól, cinizmustól, vandalizmustól) lehetne, s kellene megszabadulnunk, leszokunk, szakítunk, tiltanunk vagy túrnunk. Ki kell találnunk milyen magatartás, milyen tevékenységek, milyen tudásfajták szükségesek ahhoz, hogy a jólét-jobblet mindenki számára elérhető legyen, hogy boldogulásra mindenkinek esélye, lehetősége legyen. Hogy a politika, a TV, az oktatási-, egészségügyi-, és a közigazgatási rendszer mit, milyen viselkedést, magatartást gondolkodás fajtákat- formákat védjen, támogasson legalább egy normális és morális életvitelhez. Elemeznünk kell, hogy az arra illetékes szervek, intézmények - köztük a TV, a rádió, a sajtó, milyen morális rendet szolgál, milyen értékrendet közvetít. Olyan jogrendet, s olyan erkölcsi rendet kell felépíteni, amely garantálja a modern magatartás (igazságos-demokratikus) működését, érdemi szabályozását. Értékvédő, értékgyarapító, modern szabadság-szükséglet kielégítő munkánk folyamatában látnunk kell, hogy ötven száz évvel ezelőtt egyszerűbb volt a világ: akkor az emberek még ismerték a környezetet, amelyben élni, mozogni kellett. Manapság sokkal nehezebb az embernek megalkotni - megvalósítani önmagát. Felgyorsult a világ mozgása, kinyílt a mozgásformák (mobilitás, a karrierépítés, a sokféle jövés-menés) világa, sokféle választás lehetősége, családi keretek, közösségek meggyengültek. Az emberek kiszakadtak a megszokott környezetükből, közösségeiből és sokan egyedül maradtak egy többé-kevésbé szabad, ám veszélyekkel, félelmekkel is terhelt világban. De nekik kell felépíteniük életük új kereteit, magatartás-viselkedés formáit, kategóriáit, szerepeiket, mentalitás és identitás érték-érdek világát. Mégpedig egy olyan időszakban, melyben az emberek a nagy társadalmi reformok és fejlesztések útján lebontják a „rendi Magyarországot”, leküzdik a zsákutcás magyar fejlődést, felszámolják, meghaladják az „eltorzult magyaralkat” korlátait, aktív szereplői, aktív szerzői lehetnek a rendszerváltásnak.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

1. Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába Budapest, Osiris, 2006.
2. Ancsel Éva: A szabadság dilemmái, Kossuth, 1972.
3. Eörsi Máttyás: Érdekek vagy értékek, Népszabadság, 2006. április 29.
4. Füzesi Oszkár: Nem, Népszabadság, 2006. október 28.
5. Glatz Ferenc: Nemzeti jelképek: nincs európai norma, Népszabadság, 2004.04.17.
6. Hankis Elemér: 1999 Az emberi kaland, Budapest, Helikon.
7. Heller Ágnes: A mindennapi élet, Budapest, Akadémiai 1970. II/3.
8. Vadas Péter: Erkölcstről, szabadságról, demokráciáról, TV interjú 2007. január.
9. Várszegi Asztrik: A befogadottak örömről, Népszabadság, 2006. december 23.
10. Bokros Lajos: Verseny és szolidaritás, Budapest 2004. Élet és Irodalom.

